

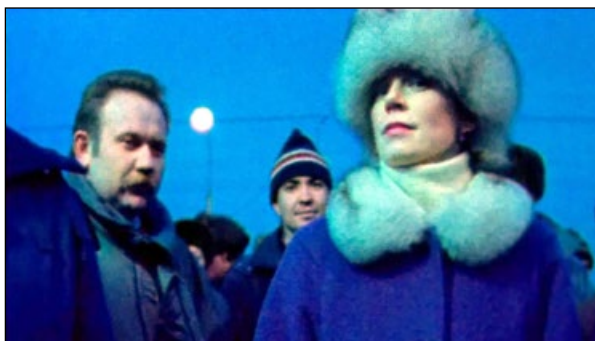
Livet finns i berättelserna

Om Chantal Akermans filmer

Till det fascinerande med filmregissören Chantal Akerman hör hennes mångsidighet. En hastig blick på filmografin antyder brokighet: dokumentär och fiktion, experiment och underhållning, introverta visuella monologer och livligt drama. Ändå finns i mångfalden en tankens och känslans enhetlighet som får pusselbitarna att höra ihop. Den växer ur Akermans biografi, och därigenom ur 1900-talets judiska historia. Hon föddes 1950 i Belgien som barn till Förintelseöverlevare och dog för egen hand 2015. Akerman var sekulariserad men återkom ständigt till den judiska kultur hon under sin uppväxt lämnat. Hon hade livet ut en intensiv och delvis problematisk relation till sin mor, den polskfödda Auschwitzöverlevaren Natalia Akerman. Efter moderns död skrev hon om deras förhållande boken *Ma mère rit* (2013 eng. övers. *My mother laughs*) och gjorde dokumentärfilmen *No Home Movie* (2015) varefter den depression bröt ut som ändade hennes liv. Den judiska och östeuropeiska tematiken kombinerad med den egna familjens liv och historia är särskilt starkt närvarande i *Histoires d’Amerique: Food, Family and Philosophy* (1988), *D’Est* (1993, ”Från öst”) och *Demain on déménage* (2004 ”I morgon flyttar vi”).

Histoires d’Amerique: Food, Family and Philosophy är en av Akermans mest oemotståndliga filmer, ett ode till det liv som finns kvar bara i berättelserna. Den är uppbyggd som en kabaré där polsk-judiska immigranter framträder. Episoderna är både fiktiva och dokumentära, tagna ur bland annat Isaac Bashevis Singers böcker och autentiska emigrantbrev, och de växlar med sketcher och sånger. Filmen är mättad av sorg

och förlust – allt gestalterna minns leder tillbaka till pogromer, till Förintelsen och till utplånade familjer och sammanhang. Någon har klarat sig bra, de flesta är fattiga, alla verkar sörja kontakten med sina barn som lämnat traditionerna och blivit amerikaner. Men sorgen möter också humor, den uppgivna, absurda judiska humorn. Till slut samlas alla skådespelarna på en servering där de äter och kommenterar koscher-maten – det som ännu förbinder dem med det förflutna.

Överst: D’Est.

Ovan: Chantal Akerman.

Till stämningen bidrar att nästan allt är filmat på natten, utomhus i Brooklyns förfallna immigrantkvarter. Och, framför allt, de judiska skådespelarnas starka personligheter. Deras utstrålning förmedlar en historia redan innan de öppnar munnen. Avslutningsvis berättar en

urgammal man om ett besök hos en slaktare i ett sentida Warszawa. Tålmodigt frågar han efter de köttstyckena han kommer ihåg från sin ungdom. Ingenting finns att få. Slaktaren kommenterar: ”What a fool! But how he remembers!”

Ett år efter Sovjetunionens sammanbrott gav sig Akerman iväg österut. Resultatet blev den elegiska *D’Est* där hon dokumenterar två resor, en sommarfärd genom östra Tyskland och Polen, en vintrig ända till Moskva. Smärtpunkten, moderns hemstad Tarnów, undviker hon dock. Där var halva befolkningen en gång judisk,

idag finns ingen kvar. Om Tarnów, släkten Akermans förflutna och spåren av den utplånade judendomen i Polen kan man läsa i den tyska författaren Tine Rachel Völckers personliga och berörande bok *Chantal Akermans Verschwinden. Les Rendez-vous de Tarnów* (2020, undertiteln hänvisar till en annan av Akermans biografiskt inspirerade resefilmer, *Les rendez-vous d’Anna* från 1978). Völcker rör sig i Akermans spår och möter endast tomhet, frånvaro och avsiktlig glömska.

Eстетiken i *D’Est* bygger på Akermans mest typiska drag: långa tagningar, oändliga kameraåkningar,

Sylvie Testud i *Demain on déménage*.

Histoires d’Amérique.

varken *voice-over* eller riktade repliker, endast ett naturligt, avlyssnat ljud. Bilar som passerar, människor som ropar, vinden i träden, diegetisk musik från själva situationen. Akerman visar en värld som tycks befinna sig i väntan. Kameran glider över mängder av människor, i järnvägsstationens väntrum med knytten och kappsäckar, på busshållplatserna, tjockt påpälsade, orörliga. Eller åldringar, stilla i sina kök. Däremellan korta, häftiga utbrott av aktivitet: barn i en källbacke mellan gråa höghus, dansande par i en stor, ålderdomlig restaurang. Färgskalan är dämpad: kvällsmörker, tätt snöfall, bil- och gatlyktor som tränger genom skumrasket. Någonstans anar den sentida tittaren en förändring; ännu vet ingen hur den kommer att se ut.

Akermans persistenta dröm att åtminstone en gång få en kassaframgång gick aldrig i uppfyllelse. Hennes ”populära” filmer är sällan riktigt bra. Bäst lyckades hon i *Demain on déménage* (2004) där hon på ett charmerande sätt kombinerar sina egnaste teman, familjen, skapandet och den judiska historien, med ett lätt, humoristiskt grepp och fungerande dramaturgi – inte minst i samspelet mellan musik och skådespeleri. Man möter en mor och en dotter som är sambor och varandras motsatser. Modern, lägeröverlevaren som förlorat hela sin familj, är vacker, sprallig, utåtriktad och livstillvänd, dottern lunsig, kedjerökande, socialt hjälplös och sysselsatt med en pornografisk roman hon skriver på beställning fastän hon inget vet om sex. De spelas av två av Akermans favorit-skådespelare, modern av Aurore Clément från *Les rendez-vous d’Anna*, dottern av Sylvie Testud från Proustfilmatiseringen *La Captive* (2000). I Marianne Lamberts Akermantokumentär *I Don’t Belong Anywhere* (2015) berättar Clément om sin starka känsla

under inspelningarna av att Akerman verkligen ville skapa sitt eget alter ego av Testud. Det kan man iakttä också hos Testud genom hennes otroliga likhet med huvudpersonen i de filmer där Akerman spelar sig själv: *Je, tu, il, elle* (1974) och *L’homme à la valise* (1983). Den otydliga gränsen mellan det mycket personliga, nästan privata, och det allmängiltiga är Akermans viktigaste energikälla.

De två kvinnorna försöker hyra ut sin lägenhet vilket bäddar för att intressenter – mest heterosexuella par – farsartat springer omkring i den medan de råkar avslöja obehagliga absurditeter om sina äktenskapliga liv. Utan att någonsin stanna upp skapar Akerman rika personporträtt. Samtidigt ligger historien tung under nuet. Dess markörer är röken och gifterna. Tjock svart rök bolmar ur dammsugaren, mikrovågsugnen och bilarnas avgasrör, Inomhus luktar det av insektgift; skadedjursutrotarna har varit på besök. ”Den här lukten ... den får en att tänka på Polen”, säger den sympatiska gamle bostadsförmedlaren, polsk jude också han. Inte helt vanligt hos Akerman slutar *Demain on déménage* antagligen lyckligt. Det förflutna övervinns. Modern flyttar ut och den belamrade lägenheten töms på bråte. Dottern kan, i det tomma hemmet, äntligen skriva det hon vill. Bägge blir lyckliga i kärleken. Dotterns nya partner lämnar med sin baby en dominant och sexfixerad make och flyttar in. ”Aldrig har jag varit så lugn och lycklig som här”, säger hon.

MICHEL EKMAN

Histoires d’Amérique: Food, Family and Philosophy och *D’Est* finns på OK.ru/video
D’Est och *Demain on déménage* (med engelsk text) finns på Worldscinema.org